

Toetsing vakken aan kader praktijkgericht programma in de nieuwe leerweg

17 april 2020

Inleiding

In de nieuwe leerweg zullen alle vmbo-leerlingen, ongeacht hun doorstroomwens, een praktijkgericht programma volgen. Het concept kader voor dit programma is door de minister vastgesteld in januari 2020 en geeft aan waar het praktijkgerichte programma aan moet voldoen. Het voorliggende document is gebaseerd op een eerste toetsingsronde van vakken waarvan vakverenigingen en/of scholen bij het ministerie van OCW hebben aangegeven hun vak te willen laten toetsen aan het kader. De zijn de volgende vakken:

- Dienstverlening en Producten
- Informatietechnologie vmbo GL en TL
- Lichamelijke Opvoeding 2
- Maatschappijkunde
- Technologie & Toepassing (concept examenprogramma)

Hieronder volgen de adviezen per vak, een aantal algemene aanbevelingen en een beschrijving van de gevolgde procedure bij de toetsing.

Advies en aanbevelingen per vak

Dienstverlening en producten

Het advies is om Dienstverlening en Producten door te ontwikkelen tot een volwaardig praktijkgericht programma:

1. Onderzoek op welke manier het beroepsgerichte profielvak Dienstverlening en Producten het beste tot zijn recht komt als praktijkgericht programma, passend voor minimaal 320 uur. Het examenprogramma van Dienstverlening en Producten kan namelijk op meerdere manieren worden ingezet. Bijvoorbeeld door het huidige gemengde leerweg-programma te gebruiken met de twee vastgestelde profielmodulen en twee keuzevakken. Een andere optie is om alle vier de profielmodulen van Dienstverlening en Producten te gebruiken.
2. Onderzoek wat nodig is in de oriëntatie en voorbereiding op havo.

Zie ook de aanbevelingen voor de overige beroepsgerichte vakken.

Informatietechnologie vmbo GL en TL

Het advies is om Informatietechnologie door te ontwikkelen tot een volwaardig praktijkgericht programma. Hierbij worden de volgende aanbevelingen gedaan:

1. Werk de praktijkgerichte vaardigheden (B1), systematisch werken (B2) en LOB (B3) van het kader uit in het examenprogramma.
2. Geef meer inhoud aan kennis en vakvaardigheden (B4 in het kader) waardoor het programma minimaal 320 klokuren beslaat.
3. Neem expliciet in het examenprogramma op dat opdrachten worden uitgevoerd in verschillende contexten die voortkomen uit beroepssectoren of profielen, zoals zorg en groen.

Lichamelijke Opvoeding 2

Het advies is om Lichamelijke Opvoeding 2 niet aan te wijzen als praktijkgericht programma.

Maatschappijkunde

Het advies is om Maatschappijkunde niet aan te wijzen als praktijkgericht programma.

Technologie & Toepassing

Het advies is om Technologie & Toepassing door te ontwikkelen tot een volwaardig praktijkgericht programma. Hierbij worden de volgende aanbevelingen gedaan:

1. Werk toe naar een examenprogramma voor 320 uur.
2. In het concept examenprogramma ontbreekt op dit moment de inhoud. Geef in het examenprogramma meer inhoud aan kennis en vakvaardigheden (B4 van het kader).
3. Onderzoek of en hoe Technologie & Toepassing aan kan sluiten op Onderzoek & Ontwerpen op havo.

Onderbouwing per vak

Dienstverlening en Producten

Het beroepsgerichte examenprogramma van Dienstverlening en Producten komt overeen met het kader, met uitzondering van onderstaande punten.

1. De huidige twee profielmodulen die zijn vastgesteld voor de gemengde leerweg beslaan 200 uur. Alle vier de profielmodulen staan samen voor 400 uur. Een keuzevak is ontwikkeld op 100 uur.
2. Uit het examenprogramma blijkt weinig voorbereiding en oriëntatie op havo. De focus van Dienstverlening en producten ligt op een brede oriëntatie op het mbo door de verschillende modules.

Informatietechnologie vmbo GL en TL

Het programma van Informatietechnologie komt overeen met het kader, met uitzondering van onderstaande punten.

1. In het examenprogramma van Informatietechnologie worden professionele vaardigheden benoemd en ICT-vaardigheden. Die zijn niet expliciet en volledig vergelijkbaar met praktijkgerichte vaardigheden (B1), systematisch werken (B2) en LOB (B3) uit het kader.
2. Informatietechnologie is ontwikkeld op 200 uren van 50 minuten, wat gelijk staat aan 160 klokuren. Het programma kan inhoudelijk worden uitgebreid door meer ICT-elementen toe te voegen.
3. Het examenprogramma biedt ruimte om per opdracht een context te kiezen, zodat leerlingen met verschillende contexten kennis kunnen maken. De handreiking voor informatietechnologie stimuleert het kiezen van verschillende contexten, maar dit is niet verplicht.

Lichamelijke Opvoeding 2

Lichamelijke Opvoeding 2 wijkt op de volgende punten af van het kader:

1. In het examenprogramma van Lichamelijke Opvoeding 2 worden professionele vaardigheden (B1) en LOB (B3) benoemd. Systematisch werken (B2) komt in het examenprogramma niet aan de orde.

2. Het onderdeel begeleiden van activiteiten kan door scholen gebruikt worden om met realistische opdrachten te werken, maar het werken met realistische opdrachten hierbij niet verplicht.
3. Het examenprogramma schrijft niet voor dat opdrachten minstens met betrokkenheid van buiten de school (bedrijfsleven, instellingen, overheden en vervolgonderwijs) tot stand komen.
4. In het examenprogramma wordt niet benoemd dat verschillende contexten aangeboden moeten worden, zoals bijvoorbeeld activiteiten uitgevoerd bij verschillende doelgroepen. Hiermee komen leerlingen niet actief in contact met verschillende beroepssectoren of profielen.
5. Lichamelijke Opvoeding 2 is ontwikkeld voor een omvang van 200 uur.
6. In het examenprogramma is nauwelijks theorie opgenomen. Er is met name aandacht voor het verder ontwikkelen van de eigen sportieve vaardigheden.

Bij eventuele doorontwikkeling van deze punten ontstaat er een fundamenteel bezwaar. De laatste drie eindtermen van het examenprogramma voor Lichamelijke Opvoeding 2 bestaan uit het begeleiden van anderen bij sport en het organiseren van activiteiten. Deze eindtermen overlappen al met de profielmodule organiseren van een activiteit (Dienstverlening en Producten), beroepsgericht keuzevak ondersteuning bij sport- en bewegingsactiviteiten (Zorg en Welzijn), beroepsgericht keuzevak voorkomen van ongevallen en EHBO (Zorg en Welzijn) en profielmodule mens en activiteit (Zorg en Welzijn). Bovendien is Lichamelijke Opvoeding 2 ontwikkeld voor een omvang van 200 uur en zullen er dus onderdelen toegevoegd moeten worden om tot een omvang van minimaal 320 uur te komen. Bij het toevoegen van meer vakinhoud aan Lichamelijke Opvoeding 2, zal er nog meer overlap ontstaan met de genoemde profielmodulen en keuzevakken. Hierdoor is het niet mogelijk om Lichamelijke Opvoeding 2 door te ontwikkelen als praktijkgericht programma zonder meer dan 25% overlap te krijgen met vastgestelde vmbo-vakken.

Maatschappijkunde

Maatschappijkunde wijkt op de volgende punten af van het kader:

1. De kennis en vaardigheden in het examenprogramma zijn vooral gericht op kennis van de maatschappij en algemene ontwikkeling van de leerling en sluiten hiermee aan op de havo (maatschappijwetenschappen). Het examenprogramma heeft geen directe aansluiting met mbo-opleidingen. Er worden geen specifieke vakvaardigheden benoemd in het examenprogramma.
2. In het examenprogramma van Maatschappijkunde worden professionele vaardigheden (B1) en LOB (B3) benoemd. Systematisch werken (B2) komt in het examenprogramma niet aan de orde.
3. Het examenprogramma schrijft niet voor dat opdrachten minstens met betrokkenheid van buiten de school (bedrijfsleven, instellingen, overheden en vervolgonderwijs) tot stand komen.
4. In het examenprogramma wordt niet aangegeven dat leerlingen actief en praktisch bezig zijn door het ontwikkelen/ontwerpen van dingen en het uitvoeren van taken.
5. Het examenprogramma biedt verschillende contexten aan, maar die zijn gerelateerd aan de vakinhoudelijke kennis en komen niet voort uit beroepssectoren of profielen. Hiermee komen leerlingen niet actief in contact met verschillende beroepssectoren of profielen.
6. Maatschappijkunde is ontwikkeld voor een omvang van 200 uur.

Bij eventuele doorontwikkeling van deze punten ontstaan er fundamentele bezwaren. Maatschappijkunde is in essentie niet praktijkgericht zoals bedoeld in het kader, namelijk met realistische en praktische opdrachten gericht op beroepssectoren of profielen. Het is niet mogelijk om realistische en praktische opdrachten vanuit het bedrijfsleven, instellingen, overheden en het vervolgonderwijs te verkrijgen, of samen met hen te ontwikkelen, die verbonden zijn met de inhouden van het vak maatschappijkunde. Hierdoor kan Maatschappijkunde niet doorontwikkeld worden zodat het vak gebaseerd is op het uitvoeren van praktische en realistische opdrachten die tot stand komen met betrokkenheid van buiten de school. Daarnaast zouden er, om tot een omvang van minimaal 320 uur te komen, onderdelen moeten worden toegevoegd. Bij doorontwikkeling van maatschappijkunde tot praktijkgericht programma ontstaat er een nieuw programma

wat weinig onderscheidend is ten opzichte van andere programma's die leerlingen kennis laten maken met verschillende beroepenvelden.

Technologie & Toepassing

Het concept-examenprogramma van Technologie & Toepassing komt overeen met het kader, met uitzondering van onderstaande punten.

1. Het vak wordt in een pilot ontwikkeld, waarbij pilotscholen verschillende uren aantallen hanteren, zowel minder als meer dan 320 uur. Er moet nog blijken wat er in 320 uur te realiseren is.
2. In het concept-examenprogramma zijn algemene vaardigheden (deel A), vakvaardigheden en competenties (deel B) en LOB (deel D) beschreven in eindtermen. Er is ook een deel C Kennis, daarin worden kaders gegeven voor te verwerven kennis, maar er worden geen specifieke kennisinhouden genoemd.
3. Technologie & Toepassing wordt ontwikkeld voor alle profielen, waardoor leerlingen zich breed kunnen oriënteren. De vakvaardigheden en competenties in het concept examenprogramma sluiten aan op veel mbo-opleidingen. Het concept examenprogramma sluit qua kennis niet aan op specifieke mbo-opleidingen. Technologie & Toepassing sluit mogelijk goed aan op het vak Onderzoek & Ontwerpen op havo.

Algemene aanbevelingen

In aanvulling op de adviezen voor de afzonderlijke vakken, volgen hier enkele algemene aanbevelingen voor alle vakken:

- Zorg ervoor dat er betrokkenheid van buiten de school (bedrijfsleven, instellingen, overheden en vervolgonderwijs) is – in ieder geval bij het ontwikkelen van opdrachten.
- Betrek in de pilot mbo, havo, vakverenigingen en het bedrijfsleven.

Aannames voor het vervolg:

- Een vak kan zich altijd opnieuw aanbieden voor toetsing.
- Voor alle examenprogramma's die doorontwikkeld worden, is SLO, in samenwerking met de betrokkenen, verantwoordelijk voor de ontwikkeling van een volwaardig programma in lijn met de uitgangspunten van het dan geldende kader.
- Ervaringen opgedaan bij de doorontwikkeling van vakken tot een praktijkgericht programma, kunnen de basis vormen voor een bijstelling van het kader.

Doorontwikkeling beroepsgerichte programma's tot praktijkgerichte programma's

Onderstaande opmerkingen over de doorontwikkeling van de beroepsgerichte programma's komen niet voort uit een toetsing, maar zijn toegevoegd als verdere uitwerking van de voor de pilot wenselijke inhoudelijke veranderingen. Het verdient namelijk de aanbeveling om ook de overige beroepsgerichte programma's de ruimte te geven zich door te ontwikkelen, zodat ze passen bij het kader en als praktijkgericht programma in de nieuwe leerweg aangeboden kunnen worden. Dit vraagt om doorontwikkeling op de volgende punten:

- Aan beroepsgerichte programma's worden niet alle eisen gesteld zoals ze in het kader geformuleerd zijn. Met name B2 van het kader, waar het gaat om systematisch werken aan een opdracht uit de eigen regio, is een uitgangspunt voor het praktijkgerichte programma. In dit kader moeten scholen die een beroepsgericht programma als praktijkgericht programma in de nieuwe leerweg aan willen bieden:
 - Een netwerk opbouwen en onderhouden van bedrijven en instellingen in de eigen regio
 - Praktische en realistische opdrachten in en buiten de school verwerven en zo formuleren dat het voor leerlingen uitvoerbare opdrachten worden
- De beroepsgerichte examenprogramma's voor de GL zijn ontwikkeld naar analogie van de programma's voor de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg met een vast deel en een keuzedeel (voor de GI gaat het om twee profielvakken en twee beroepsgerichte keuzevakken). Tijdens een pilot moet onderzocht worden of deze indeling gehandhaafd kan worden of dat het beter uitvoerbaar is, voor bijv. de programmering en de toetsing, om voor een vast programma (bijv. de vier profielmodulen) te kiezen
- De afsluiting van praktijkgerichte programma's in de nieuwe leerweg staat nog ter discussie. Als er besloten wordt tot afsluiting door middel van schoolexamens en/of bijv. een proeve van bekwaamheid, moeten ook deze voor de beroepsgerichte programma's ontwikkeld worden.
- De huidige beroepsgerichte programma's zijn in 2014-2015 ontwikkeld. Toen is afgesproken dat deze programma's met grotere regelmaat geactualiseerd zouden worden dan het geval is geweest. Door maatschappelijke ontwikkelingen nu wel meer aandacht dan in 2014 nodig is voor bijvoorbeeld duurzaamheid, milieu, toepassing van technologie in allerlei sectoren, ontwikkelingen in de logistiek en veranderende vragen in de zorg. Ook zijn er sinds de vaststelling van de beroepsgerichte programma's verschillende kwalificatiedossiers in het mbo herzien. Het is belangrijk om de wensen voor actualisering vanuit de verschillende programma's mee te nemen bij de doorontwikkeling van het GL-programma tot een Praktijkgericht programma. Dan kan gebruik worden gemaakt van de inzichten opgedaan in de afgelopen 5 jaar en sluit het praktijkgerichte programma beter aan op de huidige ontwikkelingen in de maatschappij, op havo en de niveau 4 opleidingen van het mbo.

Gevolgte procedure toetsing vakken

1. OCW heeft SLO de opdracht gegeven om, in samenwerking met SPV, VO-Raad en Platform-TL, vijf vakken te toetsen:
 - a. Dienstverlening en producten
 - b. Informatietechnologie in de gemengde en theoretische leerweg
 - c. Lichamelijke opvoeding 2
 - d. Maatschappijkunde
 - e. Technologie & toepassing
2. Voor de toetsing zijn de vastgestelde examenprogramma's van de bovenstaande vakken gebruikt. Voor Technologie & toepassing is het concept examenprogramma gebruikt.
3. Uitgangspunt voor de toetsing zijn het kader voor het praktijkgericht programma in de nieuwe leerweg zoals in januari 2020 vastgesteld door de minister en de hiervan afgeleide toetsingscriteria¹.
4. Bij de toetsing zijn inhoudsdeskundigen van SLO betrokken.
5. De inhoudelijke toetsing van het vak/programma vond plaats in drie stappen:
 - a. Beantwoording van de vraag of het getoetste vak/programma voldoet aan de eisen van het kader. Zo ja, dan is het advies dat het vak/programma volstaat als praktijkgericht programma voor de nieuwe leerweg.
 - b. Zo nee, dan wordt getoetst of het vak/programma na doorontwikkeling als praktijkgericht programma voor de nieuwe leerweg wel kan volstaan.

¹ Op basis van de eerste toetsing worden de toetsingscriteria verder aangescherpt voor het vervolg.

- c. Indien voor het vak/programma tot doorontwikkeling wordt geadviseerd, worden hiervoor aanbevelingen geformuleerd.
6. Het concept advies over welke vakken/programma's voldoen als praktijkgericht programma is voorgelegd aan de begeleidingscommissie waarin ook het bedrijfsleven en vervolgonderwijs zijn vertegenwoordigd.
 7. Op basis hiervan is het concept advies beperkt aangepast.
 8. Het definitieve advies wordt aangeboden aan de minister.
 9. De minister besluit vervolgens op basis van het advies welke vakken/programma's worden doorontwikkeld tot praktijkgericht programma voor de nieuwe leerweg.

Bijlagen: criterialijst ingevuld per vak

Dienstverlening en Producten (D&P)

4 maart 2020

Overweging vooraf

Beroepsgerichte programma's voor de gemengde leerweg bestaan uit 2 aangewezen profielmodulen en 2 beroepsgerichte keuzevakken. Bij de beoordeling van het examenprogramma is op enkele punten onderscheid gemaakt tussen het verplichte deel van het vak (profielmodulen 1 en 4) en het hele profielvak (4 profielmodulen).

Criteria	voldaan	Toelichting
1. Het vak is samen met een arbeidsmarktpartij en/of vervolgonderwijs ontwikkeld	Ja	In de sectorvernieuwingscommissie D&P was het mbo vertegenwoordigd.
2. Het vak sluit aan bij B1 tot en met B3 van het kader	Ja	B1 is min of meer gelijk aan de algemene vaardigheden in deel A van het kernprogramma en B3 is gelijk aan deel C van het kernprogramma. B2 komt terug in zowel de kern (deel B van het examenprogramma), als in de profielmodulen. De professionele vaardigheden (kern B) gaan verder dan systematisch werken zoals verwoord in B2
3. Uit het examenprogramma volgt dat leerlingen met realistische, praktische opdrachten werken	Ja	Alle hoofdtaken zijn in de vorm van taken geformuleerd. In het examenprogramma staat het omschreven, aan scholen is de taak om die omschrijvingen te concretiseren naar realistische en praktische opdrachten. In het examenprogramma staan ook het uitvragen van de opdrachtgever (wensen en verwachtingen inventariseren) en presenteren van producten aan de opdrachtgever expliciet genoemd in de GL-profielmodulen 1 en 4.
4. De opdrachten kunnen in en buiten de school worden uitgevoerd	Ja	Het is aan de school te bepalen waar opdrachten worden uitgevoerd. Het examenprogramma schrijft voor dat vanuit een opdrachtgever uitvoering moet worden gegeven aan realistische opdrachten.
5. Het vak is beschreven in taken	Ja	
6. De taken in het vak zijn beschreven in deeltaken	Ja	
7. Het vak is beschreven in toetsbare doelen (eindtermen)	Ja	Deze zijn uitgewerkt in de syllabus. Er zijn al centrale toetsen en schoolexamens ontwikkeld en afgenomen.
8. Het vak bestaat uit een combinatie van theorie en praktijk, die relevant is voor het vervolgonderwijs (havo/mbo)	Ja	Vooraf de syllabus bij het profielvak geeft aan welke theorie en praktijk leerlingen moeten beheersen. Het is een breed programma waarmee leerlingen zich oriënteren op mbo-opleidingen. Door aanwezigheid van B1 en B2 in het examenprogramma ontwikkelen

		leerlingen de benodigde algemene vaardigheden voor vervolgonderwijs (zowel mbo als havo).
9. Binnen het vak maken leerlingen kennis met verschillende contexten van de arbeidsmarkt	Ja	D&P is een breed beroepsgericht programma. Bij de huidige 2 GL-profielmodulen oriënteren leerlingen zich al op enkele contexten. Als leerlingen alle vier de profielmodulen volgen oriënteren zij zich breed op de arbeidsmarkt.
10. Het vak biedt keuzemogelijkheden tussen verschillende contexten en, binnen die contexten, opdrachten. De context waar binnen geleerd wordt komt voort uit de beroepssectoren of de profielen	Ja	Het beroepsgerichte programma kan gekoppeld worden aan veel verschillende contexten. Het ontwikkelen van dienstverlening en producten is in bijna iedere context denkbaar. Basis voor het profielvak vormen de sectoren in de arbeidsmarkt (techniek, economie, zorg en welzijn en nieuwe technieken/media)
11. Het vak bevat niet meer dan 25% overlap met vastgestelde (beroepsgerichte) programma's ²	Ja	Hoewel er gezocht is naar onderscheidende onderdelen bevat het vak ook sectoroverstijgende onderdelen en is er soms overlap met andere beroepsgerichte programma's. De insteek van D&P is echter 'kennismaken met' en niet 'ontwikkelen van vakvaardigheden'. Hierdoor gaat het examenprogramma D&P altijd minder diep op de inhoud in dan een ander beroepsgericht programma.
12. Het vak is ontwikkeld op minimaal 320 klokuren (1 dagdeel per week)	Ja	Ontwikkeld op 400 klokuren voor 4 modules. Voor gl (2 modules) ontwikkeld op 200 klokuren, maar na 2 verplicht profielmodulen moeten leerlingen 2 beroepsgerichte keuzevakken volgen, waardoor het totaal weer komt op 400 uur.
13. In de beschrijving van het vak is duidelijk op welke mbo-opleidingen het keuzevak voorbereidt of aansluit en/of aansluit op (een vak in) havo	Nee	D&P sluit aan op brede opleidingen in het mbo, die momenteel vooral voor niveau 2 ontwikkeld worden, maar niet op de meer specialistische opleidingen op niveau 4. Een van de vier modules sluit altijd aan op een mbo-richting, maar zijn oriënterend bedoeld, niet om tijdwinst te behalen. Meer gerichte oriëntatie vindt plaats via beroepsgerichte keuzevakken.
14. Bij het vak zijn voorbeeldopdrachten gevoegd	Ja	Het vak wordt al een paar jaar gegeven op veel scholen waardoor er veel materiaal beschikbaar is
15. Bij het vak is voorbeeld lesmateriaal gevoegd	Ja	
16. Bij het vak zijn voorbeeld toetsvragen – opdrachten gevoegd	Ja	

Informatietechnologie

16 maart 2020

Overweging vooraf

Informatietechnologie is, tussen 2007 en 2009, ontwikkeld als avo-vak. Sinds 2016 is Informatietechnologie een officieel examenvak dat door alle TL en GL- scholen aangeboden mag worden. Informatietechnologie wordt afgesloten met een schoolexamen en kent geen centraal examen. Dit maakt dat scholen meer ruimte hebben voor een eigen invulling op basis van het globaal geformuleerde examenprogramma.

² Het scoren met ja/nee op het criterium 'Het vak bevat niet meer dan 25% overlap met vastgestelde (beroepsgerichte) programma' leidt tot onduidelijkheid vanwege de ontkenning die er in zit. Bij 'ja' is er minder dan 25% overlap en bij 'nee' is er 25% of meer overlap.

Criteria	voldaan	Toelichting
1. Het vak is samen met een arbeidsmarktpartij en/of vervolgonderwijs ontwikkeld	Nee	Arbeidsmarktpartijen waren niet betrokken bij de ontwikkeling van het examenprogramma. Het vervolgonderwijs is geraadpleegd als klankbordgroep. Onderdeel van de opdracht tot het ontwikkelen van het examenprogramma was de aansluiting met de havo. Inmiddels hebben havo en vwo een nieuw (geactualiseerd en gemoderniseerd) examenprogramma informatica.
2. Het vak sluit aan bij B1 tot en met B3 van het kader	Nee	In het onderwijsprogramma en de handreiking bij het examenprogramma wordt aandacht geschonken aan vaardigheden genoemd in B1 tot en met B3, maar in het examenprogramma komt dit niet expliciet aan de orde, of staat het op een andere manier als in het kader.
3. Uit het examenprogramma volgt dat leerlingen met realistische, praktische opdrachten werken	Nee	Het examenprogramma stelt het werken aan realistische opdrachten niet verplicht. In de praktijk gebeurt dit wel en het is relatief makkelijk in de passen in het examenprogramma.
4. De opdrachten kunnen in en buiten de school worden uitgevoerd	Ja	Buitenschoolse opdrachten zijn heel goed mogelijk en zelfs wenselijk. Hiervan zijn voorbeelden, maar het examenprogramma verplicht hiertoe niet.
5. Het vak is beschreven in taken	Nee	Bij de ontwikkeling van het examenprogramma was dit niet gebruikelijk. Veel eindtermen (maar niet allemaal) zijn wel in taken te formuleren.
6. De taken in het vak zijn beschreven in deeltaken	Nee	zie 5
7. Het vak is beschreven in toetsbare doelen (eindtermen)	Ja	Er zijn eindtermen beschreven. Het vak is per 2016 ingevoerd, tegelijk met de profielen. Daarmee is het vanaf 2017 een schoolexamen dat meegaat in de uitslagbepaling. Daarvoor hebben experimenteerscholen ongeveer tien jaar examens gemaakt en afgenomen.
8. Het vak bestaat uit een combinatie van theorie en praktijk, die relevant is voor het vervolgonderwijs (havo/mbo)	Ja	Het gaat bij informatietechnologie om een avo-vak waarin vooral 'inzicht in' belangrijk is. In de eindtermen is bij elke eindterm ook expliciet opgenomen 'en kan dit inzicht toepassen'. Opgemerkt wordt dat in de ict middelen en technologieën snel veranderen. Concepten veranderen minder snel. Het examenprogramma besteedt aandacht aan deze concepten. Informatietechnologie bereidt voor op informatica op de havo. Het mbo kent veel ict-opleidingen op niveau 3 en 4 waarvoor informatietechnologie een goede voorbereiding kan zijn. Naast ict bereidt informatietechnologie ook voor op meer creatieve opleidingen als vormgeving en mediagebruik (eindterm IT/6).
9. Binnen het vak maken leerlingen kennis met verschillende contexten van de arbeidsmarkt	Ja	Eindterm 1
10. Het vak biedt keuzemogelijkheden tussen verschillende contexten en, binnen die contexten, opdrachten. De context waar binnen geleerd wordt komt voort uit de beroepssectoren of de profielen	Nee	Contexten kunnen per opdracht gekozen worden waardoor leerlingen met verschillende contexten kennis kunnen maken. De handreiking stimuleert het kiezen van verschillende contexten, maar het examenprogramma verplicht dit niet.
11. Het vak bevat niet meer dan 25% overlap met vastgestelde* (beroepsgerichte) programma's	Ja	Er is beperkte overlap met het (beschermd) beroepsgerichte examenprogramma MVI. IT/5 (hardware) beperkte overlap en IT/6 veel overlap met profiel MVI. Er is wel overlap met een aantal keuzevakken.
12. Het vak is ontwikkeld op minimaal 320 klokuren (1 dagdeel per week)	Nee	Informatietechnologie is ontwikkeld op 200 lessen van 50 minuten = 160 klokuren

13. In de beschrijving van het vak is duidelijk op welke mbo-opleidingen het keuzevak voorbereidt of aansluit en/of aansluit op (een vak in) havo	Ja/nee	Voor de havo bereidt informatietechnologie voor op informatica. Voor het mbo bereidt informatietechnologie voor op verschillende ict-opleidingen niveau 3 en 4.
14. Bij het vak zijn voorbeeldopdrachten gevoegd	Ja	Bij het examenprogramma is een handreiking ontwikkeld waarin voor elke eindterm voorbeeld opdrachten en voorbeeld toetsen staan. Daarnaast zijn er kleine praktijkopdrachten (die de leerling individueel achter de laptop maakt) en grote projectopdrachten (die leerlingen in groepjes uit moeten voeren) ontwikkeld aan de hand waarvan leerlingen laten zien dan ze vaardigheden beheersen. De scholengroep ITTL, waarvan ongeveer 35 scholen lid zijn, heeft lesmateriaal ontwikkeld.
15. Bij het vak is voorbeeld lesmateriaal gevoegd	Ja	
16. Bij het vak zijn voorbeeld toetsvragen – opdrachten gevoegd	Ja	

Lichamelijke opvoeding

4 maart 2020

Overweging vooraf

LO2 is een avo-vak ontwikkeld voor 200 uur. LO2 wordt afgesloten met een schoolexamen en kent geen centraal examen. Dit maakt dat scholen meer ruimte hebben voor een eigen invulling op basis van het globaal geformuleerde examenprogramma.

Criteria	voldaan	toelichting
1. Het vak is samen met een arbeidsmarktpartij en/of vervolgonderwijs ontwikkeld	Ja	LO2 is samen met het vervolgonderwijs ontwikkeld en bereidt vooral voor op de oude Cios opleidingen. LO2 sluit aan op Bewegen, Sport en Management (BSM) van havo en vwo. BSM was er eerder dan LO2.
2. Het vak sluit aan bij B1 tot en met B3 van het kader	Nee	B1 en B3 zijn min of meer gelijk aan de preambule die in examenprogramma's van avo-vakken staat. B2 staat niet in de preambule, maar wordt in de praktijk wel toegepast. In een doorontwikkeling zou dit aan het examenprogramma toegevoegd kunnen worden.
3. Uit het examenprogramma volgt dat leerlingen met realistische, praktische opdrachten werken	Nee	Het examenprogramma bestaat uit twee delen: één gericht op het verder ontwikkelen van eigen vaardigheden (balspelen, turnen, enz.) en een deel op het begeleiden van anderen bij sporten. Vaak wordt LO2 gegeven in de sportzaal en zijn leerlingen met concrete opdrachten bezig, maar dit is iets anders dan realistische, praktische opdrachten zoals bedoeld in het kader. Het onderdeel: begeleiden bij activiteiten (de laatste drie eindtermen) kan door scholen op een eigen manier ingevuld worden. Het examenprogramma stelt het werken aan realistische opdrachten niet verplicht. In de praktijk gebeurt dit op sommige scholen wel bij begeleiden van activiteiten (laatste drie eindtermen).
4. De opdrachten kunnen in en buiten de school worden uitgevoerd	Ja	Buitenschoolse opdrachten zijn heel goed mogelijk bij de laatste 3 eindtermen en zelfs wenselijk. Hiervan zijn voorbeelden, maar het examenprogramma verplicht hiertoe niet.

5. Het vak is beschreven in taken	Nee	Bij de ontwikkeling van het examenprogramma was dit niet gebruikelijk. Vooral de laatste 3 eindtermen zijn wel in taken te formuleren.
6. De taken in het vak zijn beschreven in deeltaken	Nee	Zie 5
7. Het vak is beschreven in toetsbare doelen (eindtermen)	Ja	Er zijn eindtermen beschreven.
8. Het vak bestaat uit een combinatie van theorie en praktijk, die relevant is voor het vervolgonderwijs (havo/mbo)	Nee	In het examenprogramma zijn vrijwel alle eindtermen geformuleerd als vaardigheden. Het programma LO2 is gericht op verdieping van het LO1 programma. Vooral ten aanzien van spel tactisch inzicht en spelvaardigheid mag van de LO2 leerling veel meer worden verwacht. Bij LO2 zijn handreikingen ontwikkeld waarin theorie is opgenomen die behandeld kan worden bij de sport- en bewegingsactiviteiten.
9. Binnen het vak maken leerlingen kennis met verschillende contexten van de arbeidsmarkt	Nee	LO2 is op sport en het organiseren van sportactiviteiten gericht. De doelgroep kan soms wisselen, maar het programma gaat niet uit van kennismaken met verschillende contexten van de arbeidsmarkt.
10. Het vak biedt keuzemogelijkheden tussen verschillende contexten en, binnen die contexten, opdrachten. De context waar binnen geleerd wordt komt voort uit de beroepssectoren of de profielen	Nee	De context is sport, dat wisselt niet.
11. Het vak bevat niet meer dan 25% overlap met vastgestelde* (beroepsgerichte) programma's	Ja	Er is overlap met profielmodulen en keuzevakken van de beroepsgerichte programma's: profielmodule Mens en activiteit (profiel Z&W), profielmodule 'Organiseren van een activiteit' (profiel D&P), Ondersteunen bij sport- en bewegingsactiviteiten (keuzevak Z&W) en Voorkomen van ongevallen en EHBO (keuzevak Z&W). Een profielmodule/keuzevak omvat 100 uur en LO2 200 uren. In die uren is er overlap met 3 eindtermen. Het is lastig 25% als overlap te definiëren.
12. Het vak is ontwikkeld op minimaal 320 klokuren (1 dagdeel per week)	Nee	LO2 is ontwikkeld voor 200 uur
13. In de beschrijving van het vak is duidelijk op welke mbo-opleidingen het keuzevak voorbereidt of aansluit en/of aansluit op (een vak in) havo	Ja	LO2 sluit aan op sportopleidingen op niveau 4 in het mbo (o.a. coördinator Sport, bewegen en gezondheid, coördinator sportinstructie, training en coaching) en BSM van havo.
14. Bij het vak zijn voorbeeldopdrachten gevoegd	Ja	Het vak wordt al op veel scholen gegeven, waardoor er veel materiaal beschikbaar is. Daarnaast zijn er voor verschillende onderdelen handreikingen ontwikkeld.
15. Bij het vak is voorbeeld lesmateriaal gevoegd	Ja	
16. Bij het vak zijn voorbeeld toetsvragen – opdrachten gevoegd	Ja	

Maatschappijkunde

13 maart 2020

Overweging vooraf

Maatschappijkunde is een avo-vak. Maatschappijkunde wordt afgesloten met een centraal examen en een schoolexamen.

Vanuit het veld is er behoefte aan actualisering van het huidige vak. Voor zover dat binnen de kaders van het examenprogramma kan is de vakinhoud in de syllabus de afgelopen tijd geactualiseerd, maar de vakvereniging/het veld wil verder gaan.

Naast maatschappijkunde (waarin in de GL en TL nu door 7237 leerlingen examen wordt gedaan) bestaat er het algemene vak maatschappijleer dat verplicht is voor alle leerlingen.

Criteria	voldaan	Toelichting
1. Het vak is samen met een arbeidsmarktpartij en/of vervolgonderwijs ontwikkeld	Ja	Maatschappijkunde is samen met het vervolgonderwijs ontwikkeld.
2. Het vak sluit aan bij B1 tot en met B3 van het kader	Nee	B1 en B3 zijn min of meer gelijk aan de preambule die in examenprogramma's van avo-vakken staat. B2 staat niet in de preambule.
3. Uit het examenprogramma volgt dat leerlingen met realistische, praktische opdrachten werken	Nee	Het examenprogramma is vooral gericht op kennis van de maatschappij en algemene ontwikkeling van leerlingen. Alleen de eindtermen ML2/V1 en ML2/V2 verwijzen naar een realistische, praktische onderzoeksopdracht, maar verplichten hiertoe niet.
4. De opdrachten kunnen in en buiten de school worden uitgevoerd	Ja	Leerlingen kunnen buiten de school kennis maken met onderwerpen die in maatschappijkunde aan de orde komen, maar het examenprogramma verplicht hiertoe niet.
5. Het vak is beschreven in taken	Nee	Bij de ontwikkeling van het examenprogramma was dit niet gebruikelijk. Veel eindtermen (maar niet allemaal) zijn wel in taken te formuleren.
6. De taken in het vak zijn beschreven in deeltaken	Nee	Zie 5
7. Het vak is beschreven in toetsbare doelen (eindtermen)	Ja	Er zijn eindtermen beschreven. Maatschappijkunde wordt afgesloten met een centraal en een schoolexamen.
8. Het vak bestaat uit een combinatie van theorie en praktijk, die relevant is voor het vervolgonderwijs (havo/mbo)	Nee	Maatschappijkunde is een avo-vak met vooral kennis- en inzichtdoelen. De verrijksdoelen vragen om deze kennis- en inzichtdoelen praktisch toe te passen door een maatschappelijk vraagstuk te analyseren.
9. Binnen het vak maken leerlingen kennis met verschillende contexten van de arbeidsmarkt	Nee	In het examenprogramma is opgenomen dat een maatschappelijk vraagstuk moet worden geanalyseerd, maar dit heeft niet het doel dat de leerling zich oriënteert op de wereld van arbeid en beroep. Onderzoek kan wel plaatsvinden binnen allerlei arbeidsmarkten.
10. Het vak biedt keuzemogelijkheden tussen verschillende contexten en, binnen die contexten, opdrachten. De context waar binnen geleerd wordt komt voort uit de beroepssectoren of de profielen	Nee	De school kan, zoals bij elk vak, voor een deel de context bepalen, maar het gaat hierbij niet in de eerste plaats om contexten uit de beroepssectoren.
11. Het vak bevat niet meer dan 25% overlap met vastgestelde* (beroepsgerichte) programma's	Ja	Er is weinig overlap met profielmodulen en keuzevakken van de beroepsgerichte programma's. Maatschappijkunde laat leerlingen kennismaken met andere culturen en culturele gewoontes. Deze onderwerpen zitten ook in het kernprogramma van het profiel Z&W.
12. Het vak is ontwikkeld op minimaal 320 klokuren (1 dagdeel per week)	Nee	Maatschappijkunde is ontwikkeld voor 200 uur
13. In de beschrijving van het vak is duidelijk op welke mbo-opleidingen het keuzevak voorbereid of aansluit en/of aansluit op (een vak in) havo	Nee	Maatschappijkunde is meer gericht om de algemene ontwikkeling van de leerling, dan op voorbereiding op een beroep. Wel voorbereidend op het havo-vak Maatschappijwetenschappen.
14. Bij het vak zijn voorbeeldopdrachten gevoegd	Ja	Het vak wordt op veel scholen al gegeven, waardoor er veel materiaal beschikbaar is. Daarnaast zijn er voor verschillende onderdelen handreikingen ontwikkeld.
15. Bij het vak is voorbeeld lesmateriaal gevoegd	Ja	
16. Bij het vak zijn voorbeeld toetsvragen – opdrachten gevoegd	Ja	

Technologie en toepassing (T&T)

4 maart 2020

Overweging vooraf

T&T wordt op dit moment door 36 scholen aan leerlingen in de gemengde en theoretische leerweg aangeboden in het kader van een pilot. Daarnaast zijn er meer scholen die T&T (buiten de pilot om) als extra curriculaire vak aanbieden.

Het concept examenprogramma T&T is in ontwikkeling.

Criteria	voldaan	Toelichting
1. Het vak is samen met een arbeidsmarktpartij en/of vervolgonderwijs ontwikkeld	Ja	De opdrachten die bij T&T gebruikt worden, worden ontwikkeld samen met het regionaal bedrijfsleven. Het examenprogramma is ontwikkeld samen met bedrijfsleven en met docenten / scholen die ervaring hadden met O&O (Onderzoek & Ontwerpen).
2. Het vak sluit aan bij B1 tot en met B3 van het kader	Ja	De onderwerpen die in B1, B2 en B3 aan de orde komen zijn in het examenprogramma T&T opgenomen in de onderdelen A, B en D. Dit kan op een aantal punten aangescherpt worden (genoemd worden commerciële vaardigheden, digitale vaardigheden, borging van veiligheid)
3. Uit het examenprogramma volgt dat leerlingen met realistische, praktische opdrachten werken	Ja	Leerlingen voeren realistische opdrachten van het bedrijfsleven uit.
4. De opdrachten kunnen in en buiten de school worden uitgevoerd	Ja	Zie hiervoor bij 3
5. Het vak is beschreven in taken	Nee	Het examenprogramma is niet in taken beschreven, de opdrachten die leerlingen uit moeten voeren zijn wel in taken geformuleerd.
6. De taken in het vak zijn beschreven in deeltaken	Nee	Zie 5
7. Het vak is beschreven in toetsbare doelen (eindtermen)	Ja	Het niveau waarop leerlingen vaardigheden moeten beheersen is lastig te beschrijven. Bij de beoordeling wordt door scholen gebruik gemaakt van rubrics en assessments.
8. Het vak bestaat uit een combinatie van theorie en praktijk, die relevant is voor het vervolgonderwijs (havo/mbo)	Ja	T&T is gericht op de ontwikkeling van kennis en (algemene) vaardigheden. Deel C van het examenprogramma betreft een aanduiding van de soort kennis die binnen T&T aan de orde zou kunnen komen. Het is geen opsomming van specifieke kennisinhouden (die is afhankelijk van de opdracht die leerlingen uit moeten voeren), maar wil wel benadrukken dat T&T ook een kenniscomponent heeft.
9. Binnen het vak maken leerlingen kennis met verschillende contexten van de arbeidsmarkt	Ja	Leerlingen moeten met 4 van de 7 Bèta-werelden kennismaken. Deze kennismaking wordt wel vanuit technologisch oogpunt bekeken. Leerlingen worden gevraagd om technologische toepassingsmogelijkheden te onderzoeken binnen verschillende contexten.
10. Het vak biedt keuzemogelijkheden tussen verschillende contexten en, binnen die contexten, opdrachten.	Ja	Zie 9

De context waar binnen geleerd wordt komt voort uit de beroepssectoren of de profielen		
11. Het vak bevat niet meer dan 25% overlap met vastgestelde* (beroepsgerichte) programma's	Ja	T&T is een heel breed vak, waarbij door verschillende scholen verschillende accenten gelegd kunnen worden. Overlap is erg afhankelijk van de opdrachten die leerlingen moeten uitvoeren. Bij T&T gaat het vooral om een manier van denken/handelen (B2 van het kader). Er is overlap met het nieuwe keuzevak Innovatie en prototyping.
12. Het vak is ontwikkeld op minimaal 320 klokuren (1 dagdeel per week)	Nee	Het examenprogramma T&T is nog in ontwikkeling. Gemiddeld worden door pilotscholen 3 lessen per week besteed aan T&T, Er zijn scholen die het 5 uur in de week doen, en scholen die het 2 uur doen voor 4 jaar.
13. In de beschrijving van het vak is duidelijk op welke mbo-opleidingen het keuzevak voorbereid of aansluit en/of aansluit op (een vak in) havo	Nee	Door de verschillende bètawerelden krijgen leerlingen een brede oriëntatie op het vervolgonderwijs. Het vak sluit het meeste aan op O&O en NLT (Natuur, Leven & Technologie) op in het havo.
14. Bij het vak zijn voorbeeldopdrachten gevoegd	Ja	Er bestaan voorbeeldopdrachten, zij staan in een handreiking
15. Bij het vak is voorbeeld lesmateriaal gevoegd	Ja	Opdrachten worden door docenten ontwikkeld. Lesmateriaal is nog volop in ontwikkeling
16. Bij het vak zijn voorbeeld toetsvragen – opdrachten gevoegd	Ja	Criteria voor beoordeling worden aangegeven bij het ontwikkelen van opdrachten

Addendum bij advies 'Toetsing vakken aan het kader praktijkgericht programma nieuwe leerweg'

22 mei 2020

Inleiding

In de nieuwe leerweg volgen alle leerlingen een praktijkgericht programma.

Het 'praktijkgerichte programma' is een verzamelnaam voor vakken die onder deze naam aangeboden mogen worden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen:

- vakken die alle scholen die onderwijs in de nieuwe leerweg verzorgen aan mogen bieden
- vakken die alleen met een licentie aangeboden mogen worden door scholen die onderwijs in de nieuwe leerweg verzorgen.

Tot de laatste categorie horen de huidige beroepsgerichte programma's.

Tot de eerste categorie behoren de vakken die door de projectgroep getoetst zijn en waarover SLO advies uitgebracht heeft. In deze categorie valt ook D&P, op dit moment is dit een beroepsgericht programma. Dit programma wordt zo doorontwikkeld dat het een brede oriëntatie biedt op de wereld van opleiding, arbeid en beroep en zal onder een nieuwe naam door alle scholen die de nieuwe leerweg verzorgen aangeboden mogen worden.

De projectgroep en de begeleidingscommissie zijn van mening dat het palet aan programma's dat alle scholen met een nieuwe leerweg mogen verzorgen, met T&T, IT en D&P te smal is en pleit ervoor dat ook programma's gericht op Zorg en welzijn en op de economische sector een variant krijgen die door alle scholen in de nieuwe leerweg aangeboden mogen worden. Daarom stelt de projectgroep en de begeleidingscommissie voor de huidige GL programma's Z&W en E&O, onder dezelfde condities als D&P, door te ontwikkelen tot programma's die een goede voorbereiding vormen op de verwante opleidingen in het mbo op niveau 4 en die door alle scholen in de nieuwe leerweg aangeboden kunnen worden.

Doorontwikkeling van de genoemde beroepsgerichte programma's betekent dat deze programma's in de huidige vorm als GL programma verdwijnen. Daarmee blijven zeven van de huidige beroepsgerichte programma's over die in de nieuwe leerweg alleen met een licentie aangeboden mogen worden.

In een later stadium wil de projectgroep onderzoeken of het aanbod aan praktijkgericht programma's met 12 verschillende vakken, voldoende aansluit bij de opleidingssectoren/marktsegmenten van het mbo of dat er nog een of enkele brede praktijkgerichte programma's ontwikkeld moeten worden.

Doorontwikkelen van Z&W en E&O tot een praktijkgericht programma in de nieuwe leerweg

In de samenleving is, binnen alle sectoren, veel behoefte aan mensen die op mbo-niveau 4 functioneren. Op dit niveau gaat het niet zozeer om het beheersen van vakvaardigheden en het uitvoeren van routinematig werk, maar om het leiding geven aan medewerkers, het plannen en organiseren van werk, overleggen met opdrachtgevers, werk verdelen op basis van vakkennis en kennis van de branche waarin de medewerker werkt.

Vaak heeft een medewerker vakkennis nodig om te weten welke vaardigheden er van zijn collega's worden gevraagd, hoe deze moeten worden uitgevoerd en hoeveel tijd dit kost, maar hoeft hij deze vakvaardigheden niet zelf tot in de puntjes te beheersen.

Daarnaast zijn er gespecialiseerde niveau 4 opleidingen (bijv. assistenten in de gezondheidszorg of secretariële opleidingen) waar wel vakvaardigheden vereist worden.

Zowel in de zorg als in de economische sector worden veel mensen met een mbo niveau 4 opleiding gevraagd. De huidige examenprogramma's Z&W en E&O zijn weliswaar ontwikkeld voor de GL, maar door de systematiek die destijds is gekozen (eerst een BB, en KB programma en daarvan afgeleid een GL programma) niet op maat toegesneden voor doorstroom naar niveau 4 opleidingen enerzijds en havo anderzijds. Door deze programma's door te ontwikkelen, samen met mbo en havo, kunnen meer op doorstroom gerichte examenprogramma's ontstaan. De bestaande examenprogramma's kunnen een uitgangspunt vormen, maar op basis van de ervaringen die de afgelopen jaren zijn opgedaan met deze programma's moeten de programma's verder doorontwikkeld worden, zodat ze, beter dan bij de invoering van de profielen, aansluiten op vervolgopleidingen op niveau 4 in het mbo en op het havo.

Z&W en E&O, zeker waar het gaat over voorbereiding op niveau 4 opleidingen mbo, doen geen heel groot beroep op outillage en faciliteiten van scholen. In samenwerking met bedrijven/instellingen in de omgeving van de school en het (v)mbo in de regio kunnen veel praktijkopdrachten uitgevoerd worden.

Zorg en welzijn (Z&W)

Overweging vooraf

Beroepsgerichte programma's voor de gemengde leerweg bestaan uit 2 aangewezen profielmodulen en 2 beroepsgerichte keuzevakken. Bij de beoordeling van het examenprogramma is op enkele punten onderscheid gemaakt tussen het verplichte deel van het vak (profielmodulen 3 en 4) en het hele profielvak (4 profielmodulen).

Criteria	voldaan	Toelichting
17. Het vak is samen met een arbeidsmarktpartij en/of vervolgonderwijs ontwikkeld	Ja	In de sectorvernieuwingscommissie Z&W was het mbo ruimschoots vertegenwoordigd.
18. Het vak sluit aan bij B1 tot en met B3 van het kader	Ja	B1 is min of meer gelijk aan de algemene vaardigheden in deel A van het kernprogramma

		<p>en B3 is gelijk aan deel C van het kernprogramma.</p> <p>B2 komt terug in zowel de kern (deel B van het examenprogramma), als in de profielmodulen. De professionele vaardigheden (kern B) gaan verder dan systematisch werken zoals verwoord in B2</p>
19. Uit het examenprogramma volgt dat leerlingen met realistische, praktische opdrachten werken	Ja	<p>Alle hoofdtaken zijn in de vorm van taken geformuleerd. In het examenprogramma staat het omschreven, aan scholen is de taak om die omschrijvingen te concretiseren naar realistische en praktische opdrachten.</p> <p>In het examenprogramma staat het overleggen met een opdrachtgever/hulpvrager (wensen en verwachtingen inventariseren) centraal.</p>
20. De opdrachten kunnen in en buiten de school worden uitgevoerd	Ja	Het is aan de school te bepalen waar opdrachten worden uitgevoerd. Het examenprogramma schrijft voor dat vanuit een opdrachtgever uitvoering moet worden gegeven aan realistische opdrachten.
21. Het vak is beschreven in taken	Ja	
22. De taken in het vak zijn beschreven in deeltaken	Ja	
23. Het vak is beschreven in toetsbare doelen (eindtermen)	Ja	Deze zijn uitgewerkt in de syllabus. Er zijn al centrale toetsen en schoolexamens ontwikkeld en afgenomen.
24. Het vak bestaat uit een combinatie van theorie en praktijk, die relevant is voor het vervolgonderwijs (havo/mbo)	Ja	<p>Vooraf de syllabus bij het profielvak geeft aan welke theorie en praktijk leerlingen moeten beheersen.</p> <p>De syllabus is gemaakt in samenwerking met het vervolgonderwijs (mbo).</p> <p>Door aanwezigheid van B1 en B2 in het examenprogramma ontwikkelen leerlingen de benodigde algemene vaardigheden voor vervolgonderwijs (zowel mbo als havo).</p>
25. Binnen het vak maken leerlingen kennis met verschillende contexten van de arbeidsmarkt	Ja	Het examenprogramma Z&W bereidt de leerling voor/laat hem kennis maken met heel verschillende branches in deze sector. Binnen Z&W worden 4 domeinen onderscheiden: Gezondheidszorg en welzijn, Sport en bewegen, Uiterlijke verzorging en Facilitaire dienstverlening, op al deze domeinen oriënteert een Z&W leerling zich. Centraal staat het bieden van diensten aan mensen die daaraan behoefte hebben.
26. Het vak biedt keuzemogelijkheden tussen verschillende contexten en, binnen die contexten, opdrachten. De context waar binnen geleerd wordt komt voort uit de beroepssectoren of de profielen	Ja	Het beroepsgerichte programma kan gekoppeld worden aan veel verschillende contexten.

27. Het vak bevat niet meer dan 25% overlap met vastgestelde (beroepsgerichte) programma's	Ja	Binnen de beroepsgerichte programma's heeft het programma Z&W een eigen karakter waarin het omgaan met/dienstverlening aan mensen centraal staan. Op onderdelen is er overlap met andere beroepsgerichte programma's, zoals Groen en D&P, maar de context is voor de genoemde programma's een andere.
28. Het vak is ontwikkeld op minimaal 320 klokuren (1 dagdeel per week)	Ja	Ontwikkeld op 400 klokuren voor 4 modulen. Voor GL (2 modulen) ontwikkeld op 200 klokuren, maar na 2 verplicht profielmodulen moeten leerlingen 2 beroepsgerichte keuzevakken volgen, waardoor het totaal weer komt op 400 uur.
29. In de beschrijving van het vak is duidelijk op welke mbo-opleidingen het keuzevak voorbereidt of aansluit en/of aansluit op (een vak in) havo	Nee	Z&W sluit aan op de verschillende domeinen in het mbo, op niveau 4: Gezondheidszorg en welzijn, Sport en bewegen, Uiterlijke verzorging en Facilitaire dienstverlening. Aansluiting op het havo moet ontwikkeld worden.
30. Bij het vak zijn voorbeeldopdrachten gevoegd	Ja	Het vak wordt al een paar jaar gegeven op veel scholen waardoor er veel materiaal beschikbaar is
31. Bij het vak is voorbeeld lesmateriaal gevoegd	Ja	
32. Bij het vak zijn voorbeeld toetsvragen – opdrachten gevoegd	Ja	

Advies

Het advies is om Z&W door te ontwikkelen tot een volwaardig praktijkgericht programma:

- Onderzoek op welke manier het beroepsgerichte profielvak Z&W het beste tot zijn recht komt als praktijkgericht programma, passend voor minimaal 320 uur. Het examenprogramma van Z&W kan namelijk op meerdere manieren worden ingezet. Bijvoorbeeld door het huidige GL-programma te gebruiken met de twee vastgestelde profielmodulen en twee keuzevakken. Een andere optie is om alle vier de profielmodulen van Z&W te gebruiken.
- Leg in het praktijkgerichte programma Z&W niet de nadruk op het ontwikkelen van vakvaardigheden, maar op vaardigheden die gevraagd worden door mbo-4 opleidingen (organiseren, leiding geven, plannen, overleg met de hulpvrager/opdrachtgever, enz.)
- Onderzoek wat nodig is in de oriëntatie en voorbereiding op havo.

Zie ook de aanbevelingen voor de overige beroepsgerichte vakken in het advies 'Toetsing vakken aan kader praktijkgericht programma in de nieuwe leerweg van SLO van 17 april 2020.)

Economie en ondernemen (E&O)

Overweging vooraf

Beroepsgerichte programma's voor de gemengde leerweg bestaan uit 2 aangewezen profielmodulen en 2 beroepsgerichte keuzevakken. Bij de beoordeling van het examenprogramma is op enkele punten

onderscheid gemaakt tussen het verplichte deel van het vak (profielmodulen 1 en 4) en het hele profielvak (4 profielmodulen).

Criteria	voldaan	Toelichting
1. Het vak is samen met een arbeidsmarktpartij en/of vervolgonderwijs ontwikkeld	Ja	In de sectorvernieuwingscommissie E&O was het mbo ruimschoots vertegenwoordigd. De relevante kwalificaties dossiers waren uitgangspunt voor de ontwikkeling van het examenprogramma vmbo.
2. Het vak sluit aan bij B1 tot en met B3 van het kader	Ja	B1 is min of meer gelijk aan de algemene vaardigheden in deel A van het kernprogramma en B3 is gelijk aan deel C van het kernprogramma. B2 komt terug in zowel de kern (deel B van het examenprogramma), als in de profielmodulen. De professionele vaardigheden (kern B) gaan verder dan systematisch werken zoals verwoord in B2
3. Uit het examenprogramma volgt dat leerlingen met realistische, praktische opdrachten werken	Ja	Alle hoofdtaken zijn in de vorm van taken geformuleerd. In het examenprogramma staat het omschreven, aan scholen is de taak om die omschrijvingen te concretiseren naar realistische en praktische opdrachten. In het examenprogramma staat het overleggen met een opdrachtgever (wensen en verwachtingen inventariseren) centraal.
4. De opdrachten kunnen in en buiten de school worden uitgevoerd	Ja	Het is aan de school te bepalen waar opdrachten worden uitgevoerd. Het examenprogramma schrijft voor dat vanuit een opdrachtgever uitvoering moet worden gegeven aan realistische opdrachten.
5. Het vak is beschreven in taken	Ja	
6. De taken in het vak zijn beschreven in deeltaken	Ja	
7. Het vak is beschreven in toetsbare doelen (eindtermen)	Ja	Deze zijn uitgewerkt in de syllabus. Er zijn al centrale toetsen en schoolexamens ontwikkeld en afgenomen.
8. Het vak bestaat uit een combinatie van theorie en praktijk, die relevant is voor het vervolgonderwijs (havo/mbo)	Ja	Vooraf de syllabus bij het profielvak geeft aan welke theorie en praktijk leerlingen moeten beheersen. De syllabus is gemaakt in samenwerking met het vervolgonderwijs (mbo).
9. Binnen het vak maken leerlingen kennis met verschillende contexten van de arbeidsmarkt	Ja	Het examenprogramma E&O bereidt de leerling voor/laat hem kennis maken met heel verschillende branches in deze sector. Binnen E&O worden 3 domeinen onderscheiden: Handel, Zakelijke dienstverlening en Logistiek, op al deze domeinen oriënteert een E&O leerling zich. Centraal staat het verlenen van diensten aan mensen en organisaties.
10. Het vak biedt keuzemogelijkheden tussen	Ja	Het beroepsgerichte programma kan gekoppeld worden aan veel verschillende contexten. In elke

verschillende contexten en, binnen die contexten, opdrachten. De context waar binnen geleerd wordt komt voort uit de beroepssectoren of de profielen		bedrijfstak spelen administratieve, secretariële en commerciële processen een rol.
11. Het vak bevat niet meer dan 25% overlap met vastgestelde* (beroepsgerichte) programma's	Ja	Binnen de beroepsgerichte programma's heeft het programma E&O een eigen karakter waarin het omgaan met/dienstverlening aan mensen en organisaties centraal staan. Op onderdelen is er overlap met andere beroepsgerichte programma's, zoals Groen en D&P, maar de context is voor de genoemde programma's een andere.
12. Het vak is ontwikkeld op minimaal 320 klokuren (1 dagdeel per week)	Ja	Ontwikkeld op 400 klokuren voor 4 modules. Voor GL (2 modules) ontwikkeld op 200 klokuren, maar na 2 verplicht profielmodules moeten leerlingen 2 beroepsgerichte keuzevakken volgen, waardoor het totaal weer komt op 400 uur.
13. In de beschrijving van het vak is duidelijk op welke mbo-opleidingen het keuzevak voorbereidt of aansluit en/of aansluit op (een vak in) havo	Nee	E&O sluit aan op verschillende opleidingen in het mbo, op niveau 4. In de handreiking die SLO voor het vmbo-profiel E&O heeft ontwikkeld is opgenomen op welke domeinen van het mbo het profiel aansluit. Aansluiting op de havo moet onderzocht worden. Hierbij is het belangrijk op te merken dat het profiel E&O iets anders is als het vak economie in het vmbo.
14. Bij het vak zijn voorbeeldopdrachten gevoegd	Ja	Het vak wordt al een paar jaar gegeven op veel scholen waardoor er veel materiaal beschikbaar is
15. Bij het vak is voorbeeld lesmateriaal gevoegd	Ja	
16. Bij het vak zijn voorbeeld toetsvragen – opdrachten gevoegd	Ja	

Advies

Het advies is om E&O door te ontwikkelen tot een volwaardig praktijkgericht programma:

- Onderzoek op welke manier het beroepsgerichte profielvak E&O het beste tot zijn recht komt als praktijkgericht programma, passend voor minimaal 320 uur. Het examenprogramma van E&O kan namelijk op meerdere manieren worden ingezet. Bijvoorbeeld door het huidige GL programma te gebruiken met de twee vastgestelde profielmodules en twee keuzevakken. Een andere optie is om alle vier de profielmodules van E&O te gebruiken.
- Leg in het praktijkgerichte programma E&O de nadruk op ondernemen in verschillende contexten inclusief de financiële aspecten van ondernemen, waardoor leerlingen commerciële vaardigheden ontwikkelen.
- Overweeg of secretariële vaardigheden onderdeel uit moeten blijven maken van het praktijkgericht programma voor alle leerlingen of dat de nadruk meer gelegd moet worden op vaardigheden in de zakelijke dienstverlening, deze sluiten beter aan op het mbo.

- Onderzoek wat nodig is in de oriëntatie en voorbereiding op havo.

Zie ook de aanbevelingen voor de overige beroepsgerichte vakken in het advies 'Toetsing vakken aan kader praktijkgericht programma in de nieuwe leerweg van SLO van 17 april 2020.)